

Erzurum Çifte Minareli Medrese Avlusunda Bulunan Sütunlar ve Sütun Bezemeleri

Suna TOPÇULU^{1*} Erol KILIÇ²

¹ Öğr. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Doğubayazıt Ahmed-i Hani Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü Halıcılık-Kilimcilik Programı, Ağrı, Türkiye

² Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat Tasarım Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Makale Bilgisi

ÖZET

Geliş Tarihi: 08.09.2025
Kabul Tarihi: 25.10.2025
Yayın Tarihi: 26.12.2025

Anahtar Kelimeler:

Erzurum,
Anadolu Selçukluları,
Çifte Minareli Medrese,
Sütun Bezeme.

1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Anadolu Selçukluları, Orta Asya bozkır kültürünü kendi estetik anlayışları doğrultusunda geliştirerek Anadolu'ya taşımış ve Türk-İslam mimarisinin bölgede gelişimini başlatmıştır. Türk birliğinin sağlanması ve Türk-İslam eserlerinin yaygınlaştırılması amacıyla yürütülen imar faaliyetleri kapsamında saraylar, kervansaraylar, camiler, türbeler, mescitler ve medreseler inşa edilmiştir. Bu yapılar arasında Erzurum Çifte Minareli Medrese (Hatuniye Medresesi), dönemin en seçkin örneklerinden biridir. Medresede dikkat çeken unsurlardan biri, mimari bezeme elemanlarının tamamlanmamış olmasıdır. Bu durumdan hareketle, araştırmada söz konusu olan ikisi tam biri yarım olan sütun bezemelerinin mimari özellikleri, motif anlamları ve çizimleri incelenerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

The Columns and Column Decorations in the Courtyard of Erzurum Çifte Minareli Medrese

Article Info	ABSTRACT
Received: 08.09.2025 Accepted: 25.10.2025 Published: 26.12.2025 Keywords: Erzurum, Anatolian Seljuks, Çifte Minareli Madrasah, Column Ornaments.	Following the Battle of Manzikert in 1071 and the subsequent conquest of Anatolia, the Anatolian Seljuks introduced and adapted the cultural and artistic traditions of the Central Asian steppe to their own aesthetic sensibilities, thereby fostering the development of Turkish-Islamic architecture in the region. As part of their efforts to consolidate Turkish unity and disseminate Turkish-Islamic monuments, they initiated extensive construction projects, including palaces, caravanserais, mosques, tombs, mescits, and, most notably, madrasahs serving educational purposes. Among these, the Erzurum Çifte Minareli Madrasah (Hatuniye Madrasah) is recognized as one of the most distinguished architectural works of its era. One of the notable aspects of the madrasa is that its architectural decorative elements are incomplete. Based on this premise, the architectural features, motif meanings, and drawings of the two complete and one partial column decorations in question were examined and incorporated into the study.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Topçulu, S., & Kılıç, E., (2025). Erzurum Çifte Minareli Medrese avlusunda bulunan sütunlar ve sütun bezemeleri. *Konya Sanat Dergisi*, 8, 135-153. <https://doi.org/10.51118/konsan.2025.63>

***Sorumlu Yazar:** Suna TOPÇULU, s.topculu@agri.edu.tr

GİRİŞ

Erzurum ili tarih boyunca birçok medeniyete ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Coğrafi konumu nedeni ile stratejik öneme sahip olan şehir, İpek Yolu kavşağı üzerinde yer aldığı için ticaret noktasıdır. Bu nedenle Erzurum kadim tarihi süresince en çetin savaşların yaşandığı yer olmuştur. Çünkü ili elinde tutan millet ya da boy hem ticareti kontrol altında tutabilecek hem de askeri üs olarak kullanabilecektir. Bu nedenle Erzurum ve çevresinde çetin savaşlar yapılmış ve savaş sonrası şehir yeniden canlandırılmıştır. Erzurum Anadolu'nun giriş kapısı pozisyonundadır.

1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu'nun kapısını Türklere açan Anadolu Selçuklu Devleti imar hareketleri ile kendi dönemlerine damgasını vurmuştur. Sultan Alparslan'ın ikta yolu ile Saltuklu Emiri, Emir Saltuk'a bıraktığı Erzurum ve çevresi, yaklaşık üç yüzyıl boyunca Selçuki Sultanlığına bağlı kalarak Erzurum ve çevresinde hüküm sürmüştür. İslamiyet'in yayılması ve Türk-İslam mimarisinin bölgede şekillenmesi bu döneme rast gelmiştir.

Şekil 1

Erzurum Çifte Minareli Medrese/Hatuniye Medresesi (Suna Topçulu-arşivi)

Anadolu Selçuklularının abidevi eserleri arasında yer alan Erzurum Çifte Minareli Medresenin kitabesi bulunmamaktadır. Medrese, günümüz Üniversitesi ile eşanlamlıdır. Taç kapı ana niş içindeki mihrabiyelerin ve basık kemerlerin giriş açıklığının üst kesiminde, ana nişin üç yüzünü dolanan boş şerit, inşa kitabesi veya dinsel içerikli bir kitabe için hazırlanmış ancak bilemediğimiz bir nedenle kitabe yazılmamıştır (Ünal, 2002). Çünkü medrese yapı olarak bitmiştir ama bezeme elemanları eksiktir. Şehir efsanelerine göre; Medrese'nin yapımında çalışan usta ve çırak arasında geçen bir konuşmadan bahsedilir. Aynı zamanda çalışmaya başlamışlardır. Çırak, ustasından önce bezeme elemanını bitirmiş ve ustasına "Ustam senden önce bitirdim" der. Usta ise bunu kendine yediremez ve kendini boşluğa bırakır. Bunun gören çırak "ben ne yaptım" der ve ustasının peşinden oda kendini boşluğa bırakır. Bu şehir efsanesine göre, medresenin bezeme elemanları eksik kalmıştır. Aslında gerçek olan nokta Selçuki veziri Muineddin Pervane'nin ikiyüzlü politikası nedeniyle Moğol hükümdarı Abaka Han tarafından öldürülmesi ve halkın Moğollar tarafından kılıçtan geçirilmesi, medrese yapımında çalışan nakkaşların, mühendislerin can korkusu sebebi ile medresenin yapımını bırakıp kaçmalarından

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle medresenin inşası bitmiş fakat bezeme elemanları eksik kalmıştır. Medresenin taç kapı portalinde sağ cephedeki bezeme elemanları tamamlanmış sol cephede yer alan bezeme elemanları eksik kalmıştır.

Erzurum Çifte Minareli Medresesi'nin üzerinde kitabesi olmadığı için farklı akademik çalışmalarda (Beygu, 1936; Karamağaralı,1971; Konyalı, 1960; Ünal & Kuban, 2002) Selçuki Sultanlarına ait olabileceğini hakkında görüşler öne sürülmüştür. Dr. Osman Gürbüz'ün yapmış olduğu akademik çalışma sonucunda, Çifte Minareli Medrese'nin banisi, hakkında şu ifadeleri kullanmıştır;

“...İşte Çifte Minareli Medrese'nin ismiyle anıldı bu hatun, II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Gürcü Hatun'un kızları, Pervane'nin üvey kızı, Ataberk Mecdüddün'in hanımı ve Erzurum Selçuklularının torunu olan Havendzadedir.” (Gürbüz,2004, 151-152).

Erzurum'un simgesi olan ve XIII. yüzyıl sonuna tarihlendirilen Çifte Minareli Medrese tarihte önemli bir yere sahiptir. Anadolu'da yapılan ilk acık avlulu, dört eyvanlı, iki katlı medreseler grubundadır. Kendi döneminin en büyük medresesi olma özelliğinin yanı sıra medresede yer alan kümbette yine aynı dönemde yapılan en büyük kümbet özelliğine sahiptir. Çifte Minareli Medrese Tebriz kapı semtindedir.

Şekil 2

Erzurum Çifte Minareli Medrese-Kümbet (Suna Topçulu-arşivi)

Çifte Minareli Medrese'nin güney eyvan duvarına bitişik olan kümbet, Anadolu'da yapılmış en büyük kümbet özelliğine sahiptir. Kümbet mukarnaslı konik külahlıdır. Külahların altında mukarnaslı zencerek ve geometrik bezeme elemanı görülmektedir. Kümbet 12 genlidir. 6 gende sağır nişler kemer içerisinde yer alırken diğer 6 gende mukarnaslı pencereler bulunmaktadır. 12 genin çevresi birbirinden örgülü biçimde ayrılmıştır. Kümbetin mezar odasında herhangi bir mezar bulunmamaktadır.

Çifte Minareli Medrese kendi adıyla anılan iki minareye sahiptir. Taç kapının portalinde iki payandeler üzerine yükselen minareler 16 dilimli gövdeye sahip olup sırlı-sırsız tuğladan yapılmıştır. Batıda yer alan minare formunda baklava dilimi şeridi görülürken doğuda yer alan minare şeridinde sarmal yivler görülmektedir. Her iki minarede de farklı çini tezyinatı bulunmaktadır. Geometrik ve bitkisel formda verilmiş olan çini tezyinata, çini mozaik, tuğlalı çini mozaik, rölyef tuğlalı çini mozaik ve sahte çini mozaik tekniği kullanılmıştır.

Şekil 3

Erzurum Çifte Minareli Medrese-Minareler (Suna Topçulu-Arşivi)

Medresenin kuzeyinde yer alan taç kapı son derece ihtişamlıdır. Bezeme elemanlarının tamamlanmamış olmasına rağmen heybetli bir görünme sahiptir. Taş oyma sanatının dile geldiği ve üç boyutlu bezemesi ile kendi döneminin en vakar eseridir. Bezeme elemanları naif ve ince işçiliktedir. Taç kapının üzerinde yer alan mukarnaslar da bitkisel ve geometrik motifler taç kapıyı çerçeve içerisine almaktadır. Zengin bir motif dağarcığına sahip olan medresede baş süsleme elemanı erken dönem dilimli rumi motifi, münhane motifi ve hendesi bezemelerdir. Anadolu Selçuklu bezeme üslup özelliklerini taşıyan eserde, bezeme elemanları taç kapı girişiyle kalmamış avluda yer alan revaklı sütunlarda, öğrenci hücrelerinin kapı üstü bezemelerinde/kapı pervazlarında ve kapı pabuçlarında da yer almıştır.

Çifte Minareli Medrese açık avlulu dört eyvanlı ve iki katlı medreseler grubundadır. Medresenin ihtişamlı taç kapısının girişinde 19 öğrenci hücresi bulunurken ikinci katında 18 öğrenci hücresi bulunmaktadır. Medresenin 2. kat planında giriş, ana ve yan eyvanların iki kat boyunca yükselmesinden dolayı ikinci kat dört bölüme ayrılmıştır (Akçaylı, 1967). Her bölüme ayrı merdivenlerle çıkılmaktadır. 2. katta yer alan öğrenci hücrelerinin kapı pabucunda, kapı pervazlarında ve kapı üzerinde herhangi bezeme elemanı bulunmamaktadır. Çifte Minareli Medresenin avlusunda doğu-batı bölümlerinde yer alan iki geniş eyvan 2. katta yer alan öğrenci odalarına geçişi engellemektedir. Bu nedenle 2. kata ilk çıkış merdivenleri taç kapı girişinin sağında ve solunda yer alırken diğer iki çıkış merdiveni güney eyvanın sağında ve solunda yer almaktadır.

Medrese taç kapı girişinden sonra, 30.50 x 12.20 m ölçülerinde dikdörtgen avlu başlamaktadır. Avlu revaklı bezemeli sütun ile çevrelenmiştir. Eserin sol tarafından dışa taşkınlık bulunmaktadır. Bunun nedeni Erzurum suruyla yan yana olmasıdır. Medresenin doğu cephesindeki duvarda kuzeyden güneye gidildiğinde hafif genişleyerek inşa edilmiş bir halde bulunmaktadır (Çalışır, 2019). Kible yönüne göre medrese hafif güneye kaydırılmıştır.

Bu çalışmanın ana temasını oluşturan, Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin avlusunda yer alan üç farklı sütun bezmeleri olup sadece sütunların birinde sütun başlığı görülürken her bir sütun üzerinde farklı bezeme elemanı bulunmaktadır. Taç kapı girişinde ve ikinci katında toplam 14 sütun bulunmaktadır. Bu sütunlar üzerinde yer alan bezemelerde ikisi tam biri yarım dır. Diğer on bir sütunda bezeme elemanı bulunmamaktadır. Araştırma konusu yarım ve eksik kalan sütunlar üzerine oluşturulmuştur.

YÖNTEM

Çalışma kapmasında konu ile alakalı literatür taraması yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda, Erzurum Çifte Minareli Medrese hakkında birçok görsel ve yazılı kaynağa rastlanılmıştır. Medresenin banisi, plan özellikleri ve bezeme elemanları ile alakalı akademik çalışmalar mevcut olup, medresenin avlusunda yer alan bezemeleri eksik olan sütunları hakkında herhangi bir kaynağa ulaşılmamıştır. Sütunlarda yer alan bezeme elemanları erken dönem Selçuklu münhanileri, rumileri ve geometrik bezemeleridir. Sütunların üzerinde yer alan geometrik ve erken dönem münhani, rumi bezemeleri genel çerçeve içerisinde ele alınmıştır. Konu kapsamında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Hazırlanan bu çalışmada sütunlar üzerinde yer alan geometrik ve erken dönem münhani, rumi bezeme elemanlarının çizimleri yapılmış ve bezeme elemanları hakkında bilgi verilmiş ve farklı mimari eserlerde yer alan bezeme elemanlarıyla karşılaştırılması yapılmış ve çalışmaya eklenmiştir.

BULGULAR

Hazırlanan araştırma makalesinde elde edilen bulgulara dayanılarak, Anadolu Selçuklular dönemine ait olan Çifte Minareli Medrese'nin açık avlulu, iki katlı medreseler grubunda olduğu, avlusunda ve ikinci katında toplam 14 sütun bulunduğu görülmektedir. İkinci kat sütunları birinci kat sütunları üzerinden yükselmektedir. Medrese avlusunda yer alan revaklı sütunların bezmelerinde ikisi tam biri yarım dır. İkinci kat sütunlarında herhangi bezeme elemanı bulunmamaktadır. Sütunların çoğu silindirik gövdeye sahipken dördü sekizgen gövdeye sahiptir. Araştırma konusu yarım ve eksik kalan sütunlar üzerine oluşturulmuştur.

Erzurum Çifte Minareli Medrese Avlusunda Yer Alan Revaklı Sütun Bezemeleri

Şekil 4

Erzurum Çifte Minareli Medrese-Avlu Genel Görünüm (Suna Topçulu-Arşivi)

Şekil 5

Erzurum Çifte Minareli Medrese-Avlu Sütunlar Genel Görünüm (Suna Topçulu-Arşivi)

Şekil 6

Revaklı Sütun Bezeme (Suna Topçulu-Arşivi)

Çizim 1

Revaklı Sütun Bezeme (Ç. Suna Topçulu)

Erzurum Çifte Minareli Medrese taç kapı girişinden itibaren revaklar avlunun üç tarafında yer almaktadır. Taç kapı girişinin sağında kalan revaklı kemer sütun bezemede sürgit tarzında rumi tasarımı verilmiştir. Revaklarda rumi tepelik motifi kendini tekrar ederek revaklar boyunca ilerlemektedir.

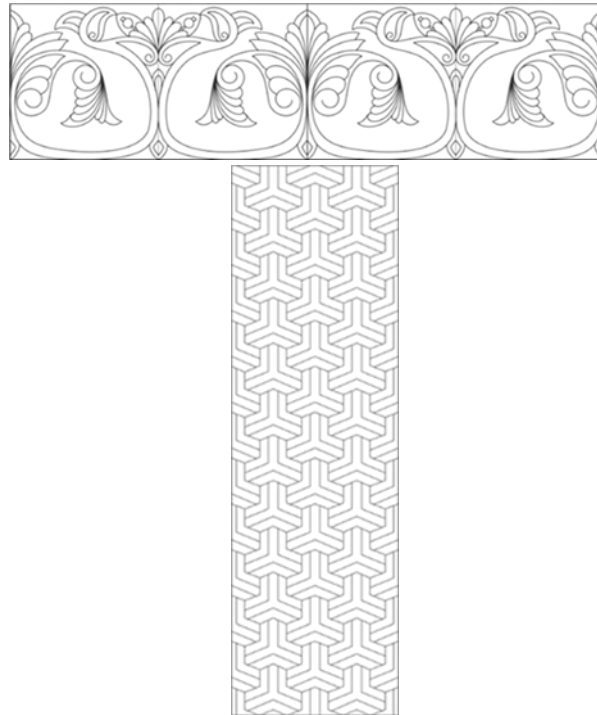
Şekil 7

Revaklı Sütun Bezeme-Taç (Suna Topçulu-Arşivi)

Çizim 2

Revaklı sütun Bezeme-taç (Ç. Suna Topçulu)

Şekil 7’de yer alan ve medrese girişinin sağında bulunan sekizgen sütun bezemenin tacında münhani formlu rumiler kullanılmıştır. Tepelik rumi formunun içerisine münhani rumi eklenmiş, sağından ve solundan münhani rumiler aşağıya doğru eğilirken, taç biçimi verilen kolları açık münhani formlu rumi yukarıya doğru bakmaktadır. Medrese içerisinde şekil 7’de verilen sütunda taç bezemesi vardır. Diğer sütunlarda taç bezeme alanı bırakıldığı halde herhangi bir bezeme elemanı görülmemektedir.

Sütun bezemenin sekizgen gövdesinde kazayağı motifi kullanılmıştır. Kazayağı motifi özellikle halı-kilim sanatında sıklıkla kullanılan damga niteliği taşıyan hayvansal motiflerdendir. Kazayağı motifi, hayata ağacı motifinin bazı yörelerde kullanılan adı olup, sürekli gelişen, cennete yükselen hayatın, dikey sembolüdür (Ölmez ve Aydoğan, 2008). Sütuna hareketli bir görünüm kazandıran kazayağı motifi, belki de hareketli insan yaşantısını sembolize etmektedir.

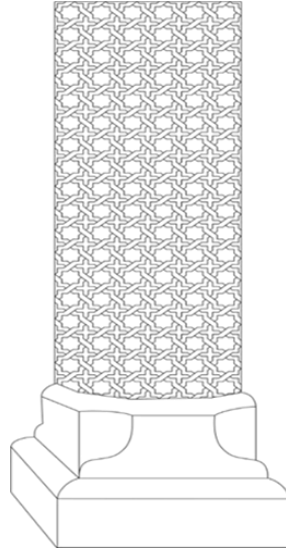
Şekil 8

Geometrik Sütun Bezeme (Suna Topçulu-Arşivi)

Çizim 3

Geometrik Sütun Bezeme (Ç. Suna Topçulu)

Şekil 8’de medresede yer alan diğer bir sekizgen sütun bezemede geometrik (hendesî) motif görülmektedir. Sonsuzluğu uzanan geometrik bezeme geometri içerisinde geometrik form verilmiştir. Geometrik motifleri Selçuklu taş oyma sanatının başlıca motifleri arasındadır. Belirli düzen içerisinde belirli aralıklarla birleştirilmiştir.

Geometrik motifleri geçmeler, çizgi sisteminden gelişen geometrik kompozisyonlar ve kapalı şekil geçmelerinden oluşan geometrik kompozisyonlar olarak kategorilere ayırabiliriz (Öztürk & Türkoğlu, 2016).

Şekil 9

Bitkisel Sütun Bezeme (Suna Topçulu-Arşivi)

Çizim 3*Bitkisel Sütun Bezeme (Ç. Suna Topçulu)*

Şekil 9’da medrese avlusunda yer alan ve yarım kalmış diğer bir silindirik gövdeye sahip olan sütun bezeme örneğinde düz hatlarda ayrılmalı kapalı sade rumi örneğinin içerisinde, münhani formulu tepelik rumi işlenmiştir. Tepelik rumi formu sürekli hareket halinde olup kendi ekseninde dönmektedir.

KARŞILAŞTIRMA ve DEĞERLENDİRME

Bir milletin refah seviyesini oluşturan ve gelecek yüzyıllara aktaran şüphesiz ki sosyo-ekonomik yapısı, el sanatları, kültür özellikleri gibi etmenlerin yanı sıra eğitim düzeyinin de ileri seviyede olması gerekmektedir. Bundan yola çıkılarak Karahanlılar döneminden itibaren eğitim-öğretim vermek amacıyla kurulan medreseler günümüz üniversite ile eşanlamlıdır. Medreselerde fıkıh, kelam gibi dinsel konuların yanı sıra fizik, kimya, astroloji gibi konularında eğitimi verilmektedir. Öğrencilerin eğitim alabilmesi için hazırlanan medreselerde özellikle taç kapılar, medrese içerisinde yer alan sütunlar ve öğrenci hücre odası bezeme elamanları ait oldukları döneme ait bilgiler vermektedirler. Tezyinatta kullanılan kompozisyon özellikleri, motiflerin formları ve geometrik bezemeler döneminin zevk ve beğenisi yansıtmaktadır.

Şekil 10

Revaklı Sütun Bezeme-Tacı ile Buruciye Medresesi Revak Sütun Başlığı (Görsel: Nusret Algan) Karşılaştırması

Şekil 10’da Erzurum Çifte Minareli Medrese’ de bulunan revaklı sütun başlığı münhane formu kabartmalı tarzdadır. Buruciye medresesine göre daha estetik ve tasarım şekli daha net ve açıktır. Yaprakları arasında herhangi bir boşluk bırakılmadan dışa taşkın biçimde taş işlenmiştir. Sekizgen kaide üzerine oturan sütun başlığı dairesel formdadır.

Karşılaştırma grubunda ele aldığımız, Sivas Buruciye Medresesi (1271) revaklı sütun başlığında münhane motifi kabartmalı ve kademeli formda yer almıştır. Kademeli formda münhane motif yaprağının ayrılmasını sistematik bir şekilde yaprak form arasında boşluklar bırakılarak gerçekleştirilmiştir.

Şekil 11

Çifte Minareli Medrese Sütun Bezeme (Kazayağı Motifi) ile Erzurum Çifte Minareli Medrese Batı Minare Batı Panosu (Kazayağı Motifi) (Görsel: Nevin Ayduşlu) Karşılaştırması

Şekil 11’de Çifte Minareli Medrese sütun bezemesinde kazayağı motifi sekizgen sütun üzerinde simetrik tarzda taşla işlenmiştir. Kabartmalı formda verilen kazayağı motifi sürekli hareket halindedir.

Karşılaştırma grubunda ele aldığımız, Erzurum Çifte Minareli Medrese’nin batı minare panosunda bulunan çini bezeme elemanında kazayağı motifi kullanılmıştır. Selçuklu çini sanatında kullanılan firuze renk ile kendini gösteren ve ‘‘Em’’ ya da ‘‘Oz’’ damgalarından biri olan motif mimari eserlerde dahil olmak üzere küçük el sanatlarında kullanılmıştır.

Erzurum Çifte Minareli Medrese’ de görülen kazayağı motifi, medresenin hem çini bezeme sanatında hem de taş oyma sanatında karşımıza çıkmaktadır. İki farklı sanat dalının bir arada kullanıldığı medrese yapısında çini bezemde kullanılan kazayağı motifi son derece naif, sütun bezemesinde ise bütün heybetiyle göz doldurmaktadır.

Şekil 12

Çifte Minareli Medrese, Geometrik Sütun Bezeme ile Ağzıkara Han Taç Kapı Geometrik Sütun Bezeme (Görsel: Nusret Algan) Karşılaştırması

Şekil 12’de yer alan sekizgen sütun üzerine geometrik bezeme yapılmıştır. Geometrik bezeme elemanının birleşim noktaları bir alttan bir üstten devam etmektedir. Selçuklu sanatında yer alan sonsuzluk prensibinin en güzel örneklerinden birini gördüğümüz taş oyma tezyinatının başlangıcı ve sonu belli değildir.

Karşılaştırma grubunda ele aldığımız, Ağzıkara Han’ın (1231) taç kapı sütun bezemesinde görülen geometrik bezeme elemanı tezyinatında iplikler bir alttan bir üstten çıkarılarak sepet örgüsü formu verilmiştir. Sistematiik bir şekilde sonsuzluğa uzanan formda kabartmalı görünüm mevcuttur.

Şekil 13

Çifte Minareli Medrese Rumi Sütun Bezemesi ile Sultan Sedat Türbesi (XII-XIV. yy)
(Görsel: Muhlisahon Rustamova) Karşılaştırması

Şekil 13’de silindirik gövde üzerinde rumi tepelik formu yer almıştır. Rumi tepelik formunun kendi içerisinde sürekli döngü halindedir. Silindirik sütun bezemenin yarısında tezyinat görülürken diğer yarısında tezyinat bulunmamaktadır. Yüksek kabartmalı teknikte işlenen rumi tepelik formu rumi kolları aracılığıyla birbirine bağlantılıdır.

Karşılaştırma grubunda ele aldığımız, Sultan Sedat Türbesi (XII-XIV.yy) Tirmiz’de bulunmaktadır. Türbenin giriş portalinde ve sağ sütununda yer alan yarı silindirik çini bezeme süslemesinde görülen sürgit rumi formu altılı kollu Selçuklu yıldızının kol uçlarında işlenmiştir.

SONUÇ

Erzurum Çifte Minareli Medrese XIII. yüzyıl sonuna tarihlendirilmektedir. 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu’nun kapısını Türklere açan Sultan Alparslan, Anadolu ve çevresinde İslam dinin yayılması ve İslami formda mimari yapıların inşasına başlamışlardır. Orta Asya’dan kültür birikimi ile Anadolu’ya giriş yapan Türkler, yerleşik hayatın getirmiş olduğu ihtiyaçlar sebebi ile cami, kervansaray, türbe, mescit, medrese gibi mimari elemanların imarına başlamışlardır. Özellikle Selçuki üslubu ile tanınan taşınmaz abidevi eserler inşa etmişlerdir. Mimari süsleme elemanlarında yine kendilerine has geometrik bezemeler, nebati süslemeler, az da olsa yazı ve figüratif unsurları gerek mimari gerekse küçük el sanatlarında yorumlamışlardır.

Çifte Minareli Medresede yer alan motifler yüksek kabartma tekniği ile yapılmış ve motiflerde üç boyutlu görünüm sağlanmıştır. Bu nedenle bina son derece heybetli durmaktadır.

Anadolu Selçuklu mimari sanatında ana malzeme taştır. Mimari yüzeye işlenen taş bezeme elemanları üç boyutlu görüntüye sahip olması sebebi ile abidevi yapı daha heybetli bir görünüm kazanmıştır. Şekil 6’da yer alan revaklı sütun bezemesi başlığında rumi tepelik motifli sistematik bir şekilde birbirini takip etmektedir. Revak bezeme dikdörtgen avlunun dört çevresinde yer almıştır. Şekil 7’de yer alan sütun bezeme başlığında erken dönem Selçuklu münhanisi görülmektedir. İki farklı münhani motifinin yer aldığı sütun başlığında tepelik rumi motifinin

sağından ve solundan rumi kolları aşağıya dönük vaziyettedir. Münhani formunda kolları yukarıya doğru açılmıştır. Her iki bezeme elemanı dilimlidir. Şekil 8’de yer alan geometrik sütun tasarım tamamlanmıştır. Geometrik tasarımda sütun başlığı bulunmasına rağmen başlığı işlenmemiştir. Şekil 9’da yer alan erken dönem dilimli rumi tepelik formu kendi içerisinde sürekli döngü halindedir. Rumi tepelik sütununda bezemenin yarısı vardır. Diğer yarısı tamamlanmamıştır. Şekil 7’de olduğu gibi sütun başlığı formu yapılmış ama sütun başlığı formu işlenmemiştir. Anadolu Selçuklu mimarisinin özellikleri arasında yer alan sonsuzluk prensibi medrese süsleme elamanları arasında kendini göstermektedir.

Anadolu Selçuklu dönemine ait Erzurum Çifte Minareli Medrese sütun bezeme elemanlarında genel itibariyle geometrik motifler yer almıştır. Sütun başlıklarının sadece birinde kabartmalı münhani motif (Şekil 7) işlenirken diğer sütun başlıkları yapılmış fakat bezeme elemanları bulunmamaktadır.

Taşınmaz kültür varlıkları içerisinde yer alan Erzurum Çifte Minareli Medrese tıpkı Erzurum Palandöken dağı gibi gururundan taviz vermemektedir. Çünkü Çifte Minareli Medrese Anadolu’da yapılmış en büyük medrese özelliğine sahiptir. Erzurum Çifte Minareli Medrese, 2010 yılında itibaren “Vakıf Eserleri Müzesi” olarak kullanılmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışma Prof. Dr. Erol KILIÇ danışmanlığında hali hazırda devam eden “Erzurum’daki Çifte Minareli Medrese ve Yakutiye Medresesindeki Çini ve Mimari Bezemelerin İncelenmesi Halı Tasarımlarında Yorumlanması” başlıklı Sanatta Yeterlilik tezinden üretilmiştir.

Yazar Katkıları

Araştırma Tasarımı (CRediT 1) Yazar 1 (%50) – Yazar 2 (%50)

Veri Toplama (CRediT 2) Yazar 1 (%70) – Yazar 2 (%30)

Araştırma- Veri Analizi- Doğrulama (CRediT 3-4-6-11) Yazar 1 (%50) – Yazar 2 (%50)

Makalenin Yazımı (CRediT 12-13) Yazar 1 (%60) – Yazar 2 (%40)

Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14) Yazar 1 (%60) – Yazar 2 (%40)

Finansal Destek Beyanı

Yazarlar bu çalışma için finansal destek beyan etmemiştir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERANSLAR

- Akçaylı, B. (1967). ‘‘Erzurum Türk Mimari Eserleri’’, Lisans Tezi, Çekül Bilgi ve Belge Merkezi Cekul Vakfı, İstanbul, Tez No. 4691. s. 18.
- Algan Nusret, (2009). Anadolu Selçuklu Dönemi Mimari Taş Yüzey Süslemelerinin İncelenmesi ve Seramik Yorumları, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi. İzmir.
- Ayduslu Nevin, (2013). Erzurum Çifte Minareli Medrese’nin Çinileri ve Özellikleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 17 (2): 59-76.
- Beygu, A. Ş. (1936). Erzurum Tarihi, Anıtları. Kitabeleri. İstanbul.
- Çalışır, Gökhan (2019). Erzurum Çifte Minareli Medresenin Desen Tezhinatının Tespiti ve Dijital Ortama Aktarılması, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Gürbüz, O. (2004). ‘‘Erzurum Çifte Minareli Medrese’nin Yapım Tarihi ve Banisi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım’’, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 25, s. 145-160.
- Karamağaralı, H. (1971), ‘‘Erzurum’daki Hatuniye Medresesi’nin Tarihi ve Banisi Hakkında Mulahazalar’’, Selçuklu Araştırmaları Dergisi III, Malazgirt Zaferi Özel Sayısı, Ankara. s. 209-247.
- Ölmez, F. N. & Aydoğan, E. (2008). Yurtpınar (Antalya) Yöresi Dokumaları, 38. ICANAS Kongresi Bildirileri Maddi Kültür, II. Cilt (s.903-925). Ankara: T.C. Başbakanlık Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Öztürk, S. M.& Türkoğlu, T. M. (2016). Anadolu Selçuklu Sanatı Geometrisinin Günümüz Kent Estetiğinde Uygulanabilirliği (Konya İli örneği), İdil Dergisi, Cilt 6, S.28, s.167-198.
- Rustamova, M. (2022). Karahanlı Devri Mimarisi ve Bezemeleri, Türk Dünyası Belediyeleri Birliği (TDBB), Yayın No: 37.
- Ünal, R. H. (2002) ‘‘Erzurum Hatuniye (Çifte Minareli) Medrese’’, Kuban, D. Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, YKY, İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

Summary: Under the command of Sultan Alparslan, following the victory at Manzikert in 1071, the Turks who made Anatolia their homeland played a crucial role in the evolution and dissemination of Turkish-Islamic architecture. The aesthetic sensibilities and rich ornamental repertoire of the Central Asian steppe culture were magnificently reflected not only in the field of handicrafts but also in monumental architectural structures such as palaces, tombs, and madrasahs. Among the most distinguished monuments of this period is the Çifte Minareli Madrasah (also known as the Hatuniye Madrasah) in Erzurum, which stands out as one of the finest examples of stone-carved ornamentation of its era. What renders this monument particularly remarkable is that, while the overall construction was completed, certain decorative components remained unfinished.

Method: Within the scope of this study, a comprehensive literature review was conducted on the Çifte Minareli Madrasah. The findings of this review revealed that, despite the existence of numerous written and visual sources concerning the monument, no specific written documentation addressing the ornamentation of the columns located in the courtyard has been identified. Moreover, there is an evident absence of scholarly studies focusing on the early Seljuk *munhani*, *rumi*, and geometric decorative motifs observed on the columns and capitals of the courtyard. In response to this gap in the literature, the present study adopts a qualitative research methodology, incorporating detailed drawings and descriptive analyses of the early *munhani*, *rumi*, and geometric decorative elements applied to the courtyard columns. Additionally, a comparative analysis was conducted between these decorative elements and similar *munhani*, *rumi*, and geometric ornaments found on other architectural structures.

Finding: Based on the findings derived from the research, the Çifte Minareli Madrasah, dating to the Anatolian Seljuk period, is classified among the two-storey madrasahs with an open courtyard. The structure contains a total of fourteen columns, distributed across both the courtyard and the upper floor. The columns of the upper level are positioned directly above those of the lower level. Among the courtyard columns, two display completed decorative programs, whereas one remains unfinished. No ornamentation is present on the upper-floor columns. The majority of the columns are cylindrical, while four exhibit octagonal shafts. The present study particularly concentrates on the partially finished and incomplete columns within the monument.

Introduction: The Çifte Minareli Madrasah, commissioned by the Anatolian Seljuks, is dated to the late 13th century. Although the entrance portal contains a reserved space for an inscription, the inscription itself has not survived. Various academic studies have proposed differing hypotheses regarding this issue. Among the most recent contributions, Dr. Osman Gürbüz asserts that;

“...The lady after whom the Çifte Minareli Madrasah was named is Havendzade — the daughter of Sultan Kaykhusraw II and Gürcü Hatun, the stepdaughter of Pervane, the wife of Ataberk Mecdüddin, and a descendant of the Seljuks of Erzurum.”

Together with the tomb (kümbet) adjoining its southern iwan, the Çifte Minareli Madrasah has become an enduring symbol of Erzurum and represents the largest madrasah–tomb complex constructed in Anatolia. The tomb is surmounted by a conical dome, beneath which lies a decorative band featuring *muqarnas*, *zencerek* (chain motifs), and geometric ornamentation. The tomb itself is dodecagonal (twelve-sided); six of its façades incorporate blind niches enclosed within arches, while the remaining six contain *muqarnas*-decorated windows. The complex is situated near the Tabriz Gate, in the historic center of Erzurum.

The madrasah derives its name from the twin minarets that rise on buttresses flanking either side of the monumental entrance portal. Each minaret exhibits unique tile decorations, comprising geometric and vegetal motifs executed through various techniques, including tile mosaic, brick-inlaid tile mosaic, relief brick tile mosaic, and imitation tile mosaic applications.

From the monumental entrance inward, arcaded galleries frame three sides of the courtyard. Within the arcade located to the right of the entrance, a continuous *rumi* scroll pattern can be observed. In this uninterrupted ornamental band, the *rumi* crests are executed in a rhythmic series of embossed forms. The octagonal column positioned at the entrance features *munhani*-shaped *rumi* motifs in its capital. On both sides of the crest *rumi* motif,

downward-curving munhani rumi forms are discernible. Another munhani motif, designed in the form of a crown, extends upward in branching configurations. On this octagonal column, the kazayağı (goose-foot) motif is arranged symmetrically, generating a visual sense of continuous motion. Beyond its aesthetic function, this motif also carries symbolic connotations and belongs to the broader category of zoomorphic decorative elements.

Another octagonal column displays a purely geometric composition, reflecting the Seljuk artistic principle of infinity, visually articulated through the rhythmic repetition of interlocking geometric patterns that suggest perpetual continuity.

Within the courtyard, there exists a partially completed column with a cylindrical shaft, upon which an unfinished decorative scheme can be observed. The closed plain rumi design, divided by straight linear borders, encloses a munhani-shaped crest rumi motif. This crest form conveys a sense of dynamic, uninterrupted movement, thereby creating a lively visual rhythm on the surface.

Conclusion: Dating from the late 13th century, the Çifte Minareli Madrasah stands as one of the most significant examples of immovable cultural heritage from the Anatolian Seljuk era. The monument encapsulates nearly all defining characteristics of Seljuk art, including its geometric ornamentation, early munhani and rumi motifs, tile decorations adorning the minarets, and the figural reliefs situated on either side of the entrance portal. These decorative features were among the most prominent design elements employed in both monumental architecture and small-scale crafts during the Seljuk period.

Since 2010, the Çifte Minareli Madrasah has been functioning as the Museum of Foundations (Vakıflar Müzesi), ensuring the preservation and public presentation of this distinguished example of Anatolian Seljuk architectural heritage.